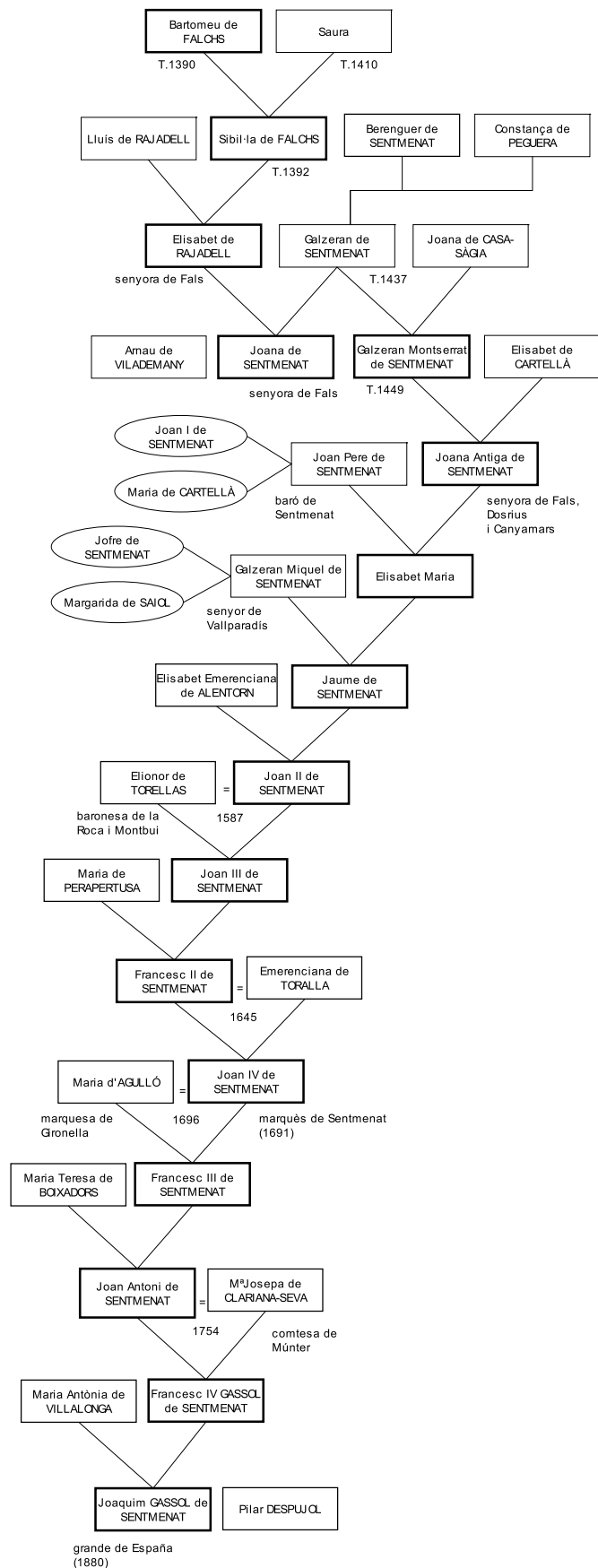

Els Marquesos de Sentmenat

Castlans de Fals:

En aquesta publicació s'ha afirmat en moltes ocasions que els senyors del terme de Fals eren els Ducs de Cardona, però en realitat això no era exactament així, sinó que la senyoria de Fals era compartida entre dues famílies de nobles; els Cardona i els Sentmenat. Aquest doble domini té un origen molt remot. Ve del moment en què el vescomte de Cardona, un gran senyor feudal, va nomenar a un noble del seu entorn perquè s'encarregués de l'administració del seu feu de Fals. Aquest càrrec tenia caràcter hereditari i la família que l'ostentava va adoptar el cognom Falchs. Els Falchs tenien el títol de castlà, perquè residien al castell, i com a representants del Senyor, administraven justícia i recaptaven els impostos dels seus vassalls. Les rendes que generava el terme se les partien entre el senyor i el seu delegat. Sovint el vescomte de Cardona es veia abocat a demanar ajuda i favors al seus nobles, normalment en forma de diners per tal de sufragar les campanyes militars. Recordem que els Cardona van cavalcar al costat dels comtes de Barcelona en moltes expedicions contra els moros que ocupaven la península. Amb els anys, els Falchs es van anar enriquint i van aconseguir un patrimoni propi, a dins i a fora del terme. Entre les seves possessions a Fals destaca l'alou de Torreblanca, un mas que va quedar vinculat exclusivament al castlà, i unes terres situades al costat de la riera, sota el castell, que es coneixien amb el nom de Illa Jussana. També tenien diverses cases a cens al voltant del castell i drets sobre el Molí.

El darrer castlà que va portar el cognom familiar va ser Bartomeu de Falchs, el qual estava casat amb Saure o Saura, filla de Ramon de Copons. No van tenir cap fill baró, i en el testament que va fer el Bartomeu el 1390 va nomenar hereva a la Sibil·la, la filla gran. La Sibil·la va casar-se amb el senyor del terme veí, en Lluís de Rajadell, i va tenir tres filles. La filla major, l'Elisabet, va heretar el títol de Senyora de Fals i va aportar aquest títol al matrimoni que va fer amb Galzeran de Sentmenat, senyor del Castell de Santa Fé, pertanyent a una branca secundària dels Sentmenat. El Galzeran i l'Elisabet només van tenir una filla, la Joana, que es va casar amb Arnau de Vilademany i no va tenir cap descendent. En enviudar, Galzeran de Sentmenat va casar-se amb Joana de Casa-Sàgia, i va ser un fill d'aquestes segones núpcies qui va heretar el títol de Fals.

Galzeran Montserrat de Sentmenat, el següent castlà, tenia diverses possessions i no habitava a Fals sinó a Barcelona. Per cobrar els censos dels pagesos de Fals, els arrendava per un preu fix a un particular. Així per exemple, el 1442 els va arrendar per 41 lliures a Bartomeu Becardit, qui s'havia de fer càrrec de la recaptació, casa per casa. Quan el Galzeran Montserrat va morir el 1449, va ser la seva vídua i usufructuària, Elisabet de Cartellà, senyora de la baronia de Dosrius i de Canyamars, qui va rebre les rendes de Fals. El 1457 va arrendar-les per tres anys i 123 lliures a Gabriel Puig, un apotecari de Manresa, i el 1461 per tres anys més i 121 lliures a Bernat Travessa, un blanquer, també de Manresa.

El feu de Fals no va passar al primogènit Pere Galzeran Montserrat, perquè va morir impúber, sinó a la seva

germana Joana Antiga, la qual va contraure matrimoni amb Joan Pere I de Sentmenat, l'hereu de la branca principal dels Sentmenat. De les dues filles que van tenir, l'hereva va ser l'Elisabet Maria, que va enllaçar amb un altre parent Sentmenat, aquest de la branca dels senyors del Castell i Cartoixa de Vallparadís, en Galzeran Miquel de Sentmenat. Val a dir que, malgrat que aquestes relacions familiars semblin molt complicades, estan perfectament estudiades per Armand de Fluvià, que ha fet la genealogia d'aquest llinatge.

A l'època de Galzeran Miquel i Elisabet Maria va començar un conflicte d'interessos que va enfrontar els Sentmenat i els Cardona a causa dels delmes de Fals. El novembre de 1500 els Sentmenat van portar la causa als tribunals de justícia, perquè reclamaven la meitat dels censos, al·legant que eren descendents de Pontio Falchs, a qui Ramon Folch havia cedit el castell de Fals al segle XI. La justícia mai s'ha caracteritzat per la seva rapidesa, així que es va haver d'esperar fins el 24 de gener de 1579 per una primera sentència favorable als Sentmenat. El Virrei de Catalunya va manar al Batlle de Manresa que fes una crida a toc de trompeta per tot el terme de Fals, notificant als pagesos que a partir d'aquell moment havien de pagar la meitat dels censos a cada senyor. La crida que va llegir el nunci feia:

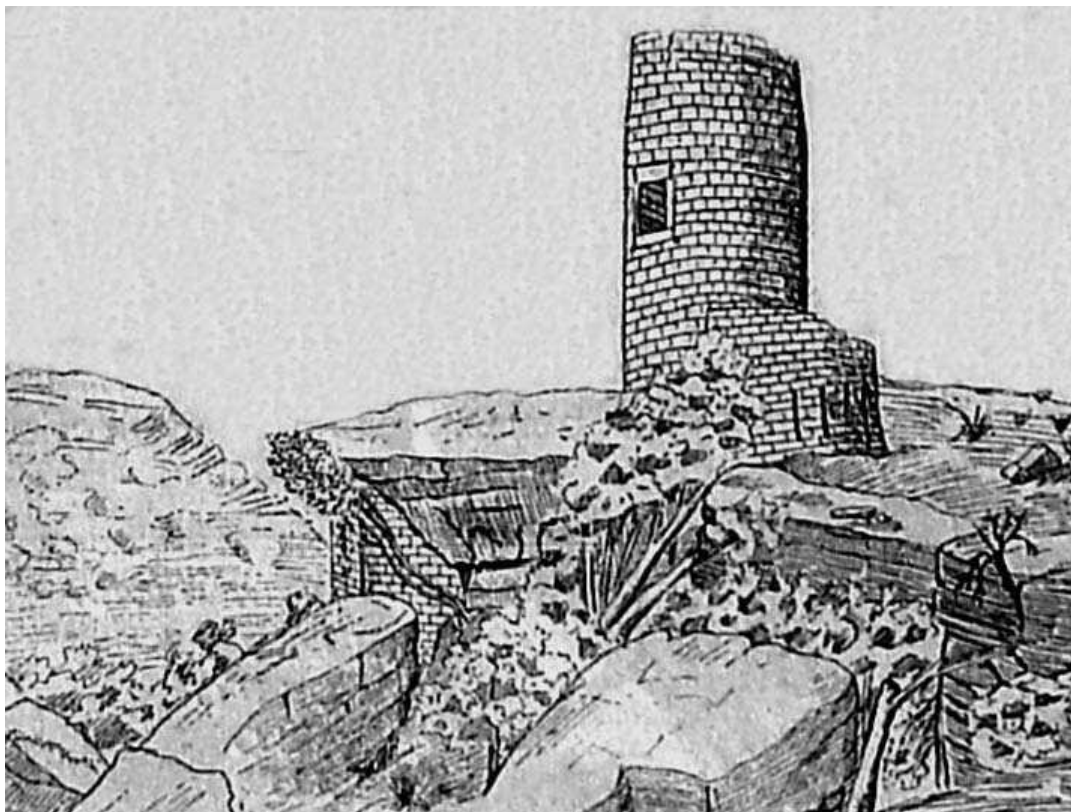
«Ara ojats tothom generalment que us notifica y fa saber de part del Exc. Senyor Hernando de Toledo, Prior de Castella, del Orden de S. Joan de Hierusalem, de la Sacra Catholica y Real Magestat Conceller, Llochtinent y Capita General del Principat de Cathalunya, que tots los vassalls, homens propis, feudataris, y terratinents, en senyoria de la Exc. Senyora Dona Joana Duquesa de Cardona, desta hora en avant doneu y paguen a Joan Baptista de Sentmenat, pubill y hereu del quondam Jaume de Sentmenat (...) la meytat de dit delme de totes aquellas cosas que los sobradits vassalls son obligats a pagar quiscun any a la dita Duquesa (...) e tot lo sobradit fassen, cumplen y observen, sots las penas en las lletras reals de execucio contengudas, que son cinch cents florins de or de Arago...»

La sentència va ser apel·lada una vegada rere l'altra pels successius procuradors del Duc fins que es va dictar una sentència definitiva el maig de 1654, però per un motiu o altre, aquesta no es va fer efectiva. Les diverses generacions es van anar succeint fins arribar a Joan IV de Sentmenat i Toralla, que va rebre el títol de marquès el 1691. El 1702, el Duc va al·legar que la decisió del tribunal ja no era vàlida perquè havien passat 40 anys sense efectuar-se. La part contrària va contestar dient que el Marquès havia estat fet presoner pels francesos el 1694, i va aconseguir que el 1704 la Audiència de Catalunya emetés una executòria que obligava als habitants de Fals a pagar-los la meitat del delme. El notari Rallat va venir a Fals i va comunicar-ho per escrit als caps de 13 cases del poble, però no va ser fins el 15 de gener de 1782 que es va fer l'acte solemne de possessió. Aquell dia va acudir Fruitós Oller, recaptador de

la marquesa vídua, "donya" Maria Josefa de Sentmenat i Clariana, i va rebre de mans dels regidors Francesc Fontanet i Francesc Riera un pa i un porró de vi negre, símbols de la possessió. Aquell temps, l'arrendament de la part que pertocava als Sentmenats dels delmes de Fals es feia a raó de 186 lliures anuals. També el poble de Fals estava obligat a dur cada any al domicili dels Marquesos a Barcelona alguns tributs en espècie. Per sant Miquel una dotzena i mitja de formatges secs de dues lliures de pes; per sant Joan mitja rova de mel blanca de romaní dins de la gerra corresponent; per sant Tomàs una dotzena de perdus i una rova de "cascabellitos" o prunes dolces. El valor de les rendes va pujar consistentment els anys següents, ja que el 1801 Josep Cortadellas, comerciant de Calaf i familiar de la Santa Inquisició, va pagar-ne 3.710 lliures, en moneda d'or i plata, per l'arrendament durant un període de 4 anys. El Marquès no renunciava als seus ingressos en cas de males collites o altres causes, tal com ho deixava clar una clàusula del contracte d'arrendament: «...dit llustre Marquès no vol ni enten estar de evicció en los casos de pesta, guerra -lo que Deu no permeti- esterilitat, inundació, intemperí, ni altre qualsevol cas fortuhit e infortuhit...»

Els Marquesos de Sentmenat, a l'igual que els Ducs de Cardona, van anar acumulant un munt de títols al llarg de la seva història, gràcies a la seva política matrimonial. El domini senyorial sobre Fals i les altres possessions seves va durar fins el segle 19è, quan les idees liberals van imposar-se en el Govern de la nació i els antics privilegis van ser abolits. La funció recaptadora que feien els senyors va passar a ser del ministeri d'Hisenda.

El llarg plet pel control de les rendes de Fals, que es va allargar més de dos segles, i que va enfrontar a dues importants famílies de la noblesa catalana, va tenir una conseqüència feliç per a nosaltres. En l'arxiu Sentmenat, que està dipositat a l'Arxiu de la Corona d'Aragó, s'hi troben dos lligalls amb nombrosos pergamins medievals referents al castell de Fals. Segurament els documents van ser recopilats pels advocats de la família per donar suport jurídic a les seves reclamacions.

Gravat publicat a la revista "La Hormiga de Oro" (1895)

EDICIÓ: Grup de divulgació de la història de Fals, Associació Cultural i Recreativa de Fals

COL·LABORACIÓ: Ajuntament de Fonollosa, Cooperativa UMAC, Arxiu Comarcal de Manresa

ASSOCIACIÓ CULTURAL I RECREATIVA DE FALS
Carrer de les Escoles s/n
08259 Fals (Fonollosa)
Telèfon: 938368194
Fax.: 938368147

Juny de 2006, número 27

El contingut d'aquesta edició és de divulgació de la història local del poble de Fals. En cap cas es vol ferir la sensibilitat de ningú i, serà d'agrair que qualsevol errada o inexactitud en els escrits, sigui comunicada als redactors de Falchs.